

GEEN (PSEUDO)METSELAARSHUIS AAN DE GRASLEI, MAAR ‘DE INGEL’

GT-redactie

Toeristisch Gent kan bogen op een wel heel bijzondere eigenaardigheid: twee schitterende, min of meer gelijkaardige gevels van twee gebouwen die beiden ‘Metselaarshuis’ genoemd werden: een ‘echt’ en een ‘vals’. Van het authentieke ambachtshuis van de metselaars kan je bij de Sint-Niklaaskerk, aan de Cataloniëstraat, de gerestaureerde zestiende-eeuwse gevel bewonderen. De tweede gevel, enkele honderden meter verder aan de Graslei, is ‘vals’, maar daarom niet minder mooi en interessant. Uit de confrontatie van beide gevels, zoals in dit artikel gebeurt, zal blijken dat de gevel aan de Graslei een allesbehalve getrouwe kopie uit 1912-1913 is van de ‘echte’.

In het licht van wat over de lotgevallen van het Metselaarshuis elders in dit tijdschriftnummer te lezen staat, valt af te leiden dat de naam, toen die in 1912 aan het met een nieuwe gevel getooide middeleeuwse Steen De Ingel op de Graslei gegeven werd, min of meer aanvaardbaar was. Eerder min dan meer, maar kom: het ‘echte’ Huis van de Metselaars was toen nog onherkenbaar door verbouwingen. Dat de naam nadien aan de Graslei behouden bleef, was enigszins begrijpelijk. In gezaghebbende werken gepubliceerd in de jaren 1970 staat nog te lezen dat de gevel van het ‘metsershuis’ aan de Cataloniëstraat afgebroken werd en heropgebouwd aan de Graslei. Maar na het beëindigen van de ingrijpende restauratie aan de Cataloniëstraat omstreeks 1990, en zeker anno 2019, is het niet meer verantwoord nog van een Metselaarshuis aan de Graslei te spreken. Niet enkel kunsthistorisch, ook economisch-historisch hoort dat daar helemaal niet thuis: de gebouwen aan de Leiehaven hadden te maken met rivierhandel en stapel. Dat was ook het geval met het grote middeleeuwse Steen De Ingel, waar aan de vooravond van de wereldtentoonstelling van 1913, de nieuwe gevel oprees: dat was lange tijd een brouwerij en zelfs neringhuis van de brouwers.

Afb. 1. Huis De Ingel, detail van een achttiende-eeuwse voorstelling van de havenactiviteit aan de Leie. Uiterst links het bewuste huis: het hoogste gebouw aan de Graslei. Op de voorgrond platte smalle wagens voor vervoer van o.a. biertonnen (reproductie in DSMG, Begijnhof, Sint-Amansberg).

Men kan die gevel afdoen als ‘nep’, maar evengoed kan je hem beschouwen als een kunstwerk op zich, als een exuberante getuige ook van de vroegere opvattingen over restauratie. Dat is iets waarvoor we pleiten. In één moeite door roepen we op om met z’n allen de ‘echte’ naam De Ingel te promoten. Een eerdere poging om de naam Brouwershuis via krantenartikelen te lanceren, ‘pakte’ niet. Ingewortelde dwalingen van dit type zijn taai... Dat weten we. Maar ze kunnen ook een langzame dood sterven, als ze niet gedurig aan gevoed worden via allerlei informatiekkanalen, mondeling doorgegeven, op papier, digitaal...

‘Valse’ kopie

De geschiedenis van de twee gevels is sowieso zonderling. Lang voordat er gedacht werd aan een mogelijkheid het authentieke Metselaarshuis aan de Cataloniëstraat te restaureren, gebeurde iets heel merkwaardigs. In 1912 werd, als koninginnenstuk van de verfraaiing van de Graslei voor de Wereldtentoonstelling van 1913, een nieuwe gevel opgetrokken voor het middeleeuwse Steen De Ingel (afb. 1). Dit moest het Metselaarshuis voorstellen, maar het was een ‘vervalste’ kopie van het oude, een zeer vrije interpretatie door architect Amand Janssens (afb. 2 en 3). De gevel verschilt aanzienlijk van die aan de Cataloniëstraat. Dat moest wel, want het Steen waar de gevel tegenaan gebouwd werd, was veel hoger. Hierdoor zag men zich zelfs genoodzaakt het gebouw een verdieping meer te geven dan het originele neringhuis van de metselaars telde. Ook een gedeelte van een naastgelegen steeg werd erin opgenomen (afb. 4).

Kunstwerk op zich

In de aanloop van de Gentse Wereldtentoonstelling in 1913 zag men het vooral toeristisch (Everaert, 2014). Men wilde de Graslei een zo mogelijk nog mooier en prestigieuzer aanschijn geven dan wat de behouden of gerestaureerde huizen al te zien gaven. Dat lukte wonderwel, zoals iedere Gentenaar en iedere bezoeker van deze stad weet, om nog te zwijgen van de verzamelaars van almanakprenten en koekendozen. Architect Amand Janssens, die het imposante middeleeuwse Steen De Ingel toegewezen kreeg om van historiserende decoratie te voorzien, liet zich inspireren door de hem bekende afbeeldingen van de zestiende-eeuwse gevel van het echte Metselaarshuis. Inspireren is hier wel de juiste term. Meer dan dat kon het niet zijn. Het huis De Ingel had,

zoals hierboven al aangehaald, heel andere verhoudingen dan het ‘echte’ Metselaarshuis. Zoals in het artikel over dit gebouw aan de Sint-Niklaaskerk in dit GT nummer beschreven en geïllustreerd, zag het van afbeeldingen bekende neringhuis van de metselaars er aan het begin van vorige eeuw helemaal anders uit. De trapgevel was weggebroken en vervangen door een extra verdieping met horizontale kroonlijst. Voor het grote publiek moet het een ‘modern’ gebouw geleken hebben.

Janssens en zijn opdrachtgevers hadden kunnen opteren voor een gevelrestauratie die de functionele en sobere vormgeving van het hoge, massieve middeleeuwse Steen aan de Graslei beter benaderde. Hiervoor konden ze zich baseren op een weergave op 18de-eeuwse schilderijen van het gebouw nog met topgevel (zie afb. 1). Op de, in de 19de eeuw onvermijdelijke aftopping na (afb. 5), was het gebouw met zijn – voor Gent uitzonderlijke vijf bouwlagen – nog vrij goed bewaard. Ook de grotendeels behouden achtergevel was nog authentiek. Zelfs een gedeeltelijke reconstructie van de voorgevel ware verantwoord geweest. De imposante Gentse natuurstenen patriciërswohnungen uit de twaalfde-dertiende eeuw, de Stenen, waren en zijn immers uniek in het Vlaamse land en ver erbuiten.

Maar de tijden waren er niet naar: men wou het nog ‘beter’, ‘mooier’ en vooral decoratiever dan de historische realiteit ooit was. Het feit dat een kopie van precies deze gevel op de Brusselse Wereldtentoonstelling van 1910 ‘opgesteld’ werd voor het paviljoen van de Stad Gent (De Vriendt, 2004), spreekt boekdelen. Niet toevallig kreeg de industrieel Maurice de Smet de Naeyer, een van de drie directeurs van de komende Gentse wereldtentoonstelling, de belangrijke rol van verbindingsman met de eigenaars toebedeeld. De gevel, of wat daarvoor moest doorgaan, was expositiemateriaal geworden.

We beschouwen de prachtige gevel van architect Amand Janssens nog het best als een kunstwerk op zich: een voorbeeld van sterk verticaliserende neogotiek met decoratie, die misschien zelfs mede geïnspireerd is door de toen florierende art nouveau stijl. Voor de realisatie konden aannemer Charles Van Driessche en zijn vaklui trouwens gebruik maken van de gemechaniseerde technieken met o.m. elektrisch aangedreven machines voor steenbewerking waarmee men toen goed overweg moest kunnen om de art nouveau siermotieven vorm te geven.

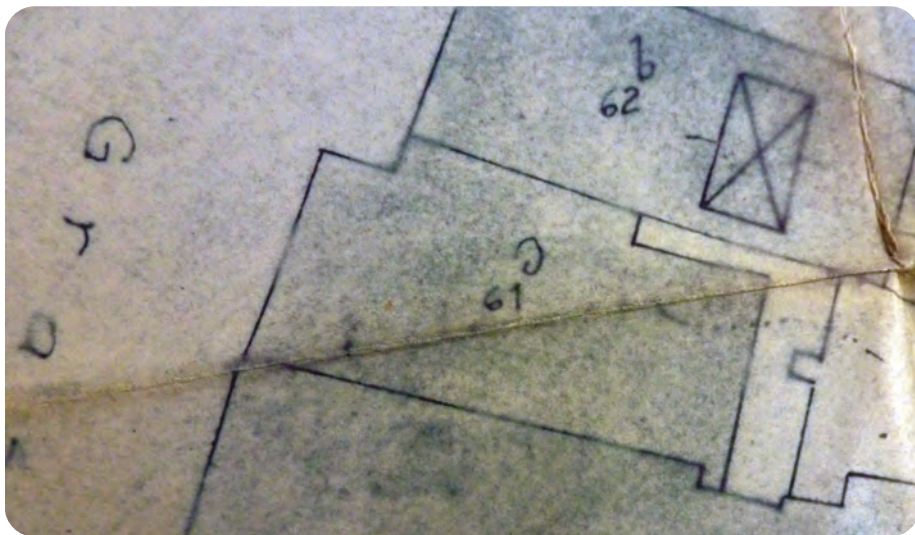
Neogotiek? Art nouveau? Niet bepaald van de stereotype soort, maar toch... Een buitenbeentje, in elk geval. De realisatie verliep overigens ook in 1912 niet zonder protest en ook niet zonder technische problemen. Iemand vroeg zich zelfs af wat men in het buitenland zou denken van een dergelijke ‘acte de

Afb. 2. De eind vorige eeuw gerestaureerde-gereconstrueerde 16de-eeuwse gevel aan de Cataloniëstraat van het originele Metselaarshuis (foto 2019 Tim De Moerlose, TDM).

Afb. 3. De hier beschreven gevel aan de Graslei, in 1912 geplaatst tegenaan het veel oudere authentieke Steen Den Ingel uit (vermoedelijk) de tweede helft van de 13de eeuw (foto 2019 TDM). Zoek de verschillen ... en geef dit gebouw de naam die er bij hoort: De Engel.

Afb. 4. Kadasterdetail met het Steen De Ingel op perceel 61delta.
Bemerk de gedeeltelijk overbouwde steeg.

vandalisme architectural, un mensonge historique’ en zelfs een misdadige schending van de archeologische waarde: ‘un crime de lèse-archéologie’. Ook de technische moeilijkheden die moesten overwonnen worden, staan aangegeeft in een zeer informatief artikel van Everaert e.a. (1995). Het zou de meest geldverslindende restauratie aan de Graslei worden. In de woorden van Guido Everaert (2014): ‘een dure grap’.

Ingelnaam verdient de voorkeur

Naast ‘kunstwerk op zich’, was de gevel aan de Graslei ook een lichtjes verbluffende illustratie van hoe men aan het begin van de vorige eeuw omging met historische sites. Op zich zelf is dat ook een waardevol gegeven, maar, zoals hierboven al aangehaald, de naam Metselaarshuis is hier totaal misplaatst. We concluderen dat het veel geschikter zou zijn de oude, historische huisnaam De Ingel opnieuw te gebruiken. Die dateert nog uit de middeleeuwen (oudste bewaard gebleven vermelding ‘Ynghel’: 1389). Dat oude gebouw was door zijn aanzienlijke hoogte immers medebepalend voor het kenmerkende verticalisme van de nieuwe gevel, visueel nog aanzienlijk versterkt door de vormgeving van Amand Janssens: met sierlijke halfzuilen over een

Afb. 5. De Ingel in de 19de eeuw met de obligate horizontale kroonlijst (reproductie in de schenking Kluyskens in DSMG, onbekende herkomst en jaartal). De voorbouw rijkt tot boven het dak van het achterliggende hoofdvolume en was bedoeld om te imponeren. zoals ook nu nog te zien is aan de Nederpolder - Biezekapelstraat.

aanzienlijke hoogte doorlopend, vanaf de kelder- (of gelijkgrondse) verdieping tot helemaal bovenaan uitlopend in fiolen (pinakels), die een heel eind boven de eigenlijke geveltop uitsteken. Voor die pinakels en de gevelindeling kon de architect zich inspireren op de realisatie in 1526 van Christoffel van den Berghe bij de Sint-Niklaaskerk, maar door de hoogte-breedte verhoudingen oogt het toch helemaal anders.

Een gedurfd ontwerp dat stijlcanons (-voorschriften) en stijlclassificaties tart. Uitwendig bewaart enkel de kelder – of historisch juister: de oorspronkelijke

gelijkvloerse verdieping – een herinnering aan het middeleeuwse Steen. Everaert e. a. stelden in 1995: ‘Toch is de vernieuwing in 1912 inmiddels ook als een historische verworvenheid te aanvaarden met een sterke beeldbepalende functie in het stadsgezicht aan de Gras- en Korenlei’ (citaat). Net als het oude Steen kwam die tot stand om economische redenen: in dit geval het toerisme, anno 2019 de sterkst groeiende economische sector in deze stad. We moeten dat niet proberen te verbergen. Façade dus, maar daarom geen waardeloze nep: een kunstwerk op zich. Gebouwd als evocatie van een verloren gewaand origineel.

Enkel als men zou vasthouden aan de naam Metselaarshuis, is het nep. Die on-eigenlijke naam aan de Graslei is absurd, op het ridicule af. Overigens was ook de oudere gevel aan de Cataloniëstraat letterlijk ‘façade’, maar dan wel 16de-eeuws. Net als de 20ste-eeuwse van de Ingel aan de Graslei, werd hij immers tegenaan een veel ouder middeleeuws Steen gebouwd. Vooral door overvloedig gebruik van kalksteen uit het Doornikse, gemakkelijk via de Schelde aangevoerd, gaat de ‘stenen’ geschiedenis van het Gentse centrum ver terug in de tijd, en dat maakt het er niet eenvoudiger op.

Afb. 6. Zwierige neogotische engel in het centraal paneel van de bovenverdieping aan de Graslei, refererend naar een vermoedelijk foutieve interpretatie van de huisnaam. De geknielde figuur toont op een banderol de huisnaam Den Enghel. Een tweede mogelijke betekenis, die van hengsel, ‘hingel’ of hijsbalk is hier meer op zijn plaats.

Voegen we hier nog aan toe dat de huisnaam meer dan waarschijnlijk niets te maken heeft met engelen (afb 6 en 7). Hij betekent hier vermoedelijk ‘hengsel’ en verwijst naar een hijsbalk, waarschijnlijk in de geveltop. Het grote en hoge Steen was lange tijd in gebruik als brouwerij en waarschijnlijk ook als magazijn voor geïmporteerd bier, aangevoerd in tonnen, wellicht vooral via de Ketelvaart verbonden met de Schelde.

Een tijdlang functioneerde het gebouw als ambachtshuis van de niet erg honkvaste Gentse brouwers. Dat werd weergegeven in de gevelversiering met hun blazoen (afb. 8) met daarbij ook nog een beeld van hun patroon Sint Arnold.

Afb.7. Geen engelenhoofden, maar ‘bladerenhoofden’(bladmaskers) in de sluitstenen aan weerszijden boven de ingang deur van de half ondergrondse verdieping, zeer waarschijnlijk oorspronkelijk gelijkvloers van het middeleeuwse Steen De Ingel. Dit is een vriendelijk ogende variante van de ‘groene man’ of ‘wildeman’ (Engels: green man). De meest waarschijnlijk betekenis is hier die van beschutter, behoeder van de ingang.

Maar dat is moeilijk herkenbaar en verdrinkt als het ware – de uitdrukking is hier op zijn plaats – in de overvloedige decoratie. De heilige man wordt immers nog geflankeerd door Sint-Amandus en verder nog Sint-Lieven en Sint-Andries. Wie zich wil amuseren met het herkennen van deze heiligen, geven we volgende informatie mee. Te beginnen aan de zijde naar de Grasbrug toe: (afb. 9) Sint-Arnold met een boek, nauwelijks herkenbare ‘rake’ en blazoen(tje) van de brouwers, Sint-Amand met mini abdijkerkje in de armen, Sint-Lieven met tongtang en Sint-Andries met zijn X-kruis (afb. 10). Uiteraard mochten ook de wapenschilden niet ontbreken van stad en land, plus de attributen van de onvermijdelijke Karel V.

Tot slot, niet onbelangrijk: de gevelversiering bevat niet de minste verwijzing naar de metselaars. Nog een reden om hier deze beroepsgroep definitief te weren uit de huisnaam. Jammer dat het basisartikel van Everaert e.a. (1995) juist wat dat betreft een onbegrijpelijke fout bevat. De ‘Vier Gekroonden’, patroonheiligen van de metselaars, waarvan aan de Graslei geen spoor te vinden is, kregen daarin volkomen onterecht een ruim bemeten plaats in de beschrijving van de gevelversiering van de Ingel.

Literatuur

- Naast de hieronder opgenomen lijst ook persknipsels in het DSMG, Groot Begijnhof, Sint-Amandsberg, collectie Vliegende Bladen Gent, reeks Straten.*
- Daem, M. (1990). Contract van gevelversiering Metselaarshuis, 1526, in: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 19 nr. 1, p. 341-355.
- De Vinck, K. (1976). De metamorfosen van een stadsgezicht. De Graslei en de Koornlei van de middeleeuwen tot vandaag. *Verhandelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 13, p. 44-52.
- De Vriendt, B. (2004). Het paviljoen van de Stad Gent op de Wereldtentoonstelling van Brussel in 1919. In: *De Heraut*, nr. 1, p. 8-9.
- Everaert, G., Laleman, M.C., Lievois, D., Stoops, G. (1993). Graslei 8. In: *Stadsarcheologie, Bodem en monument in Gent*, jg. 17, nr. 4, p. 39-44.
- Everaert, G., Laleman, M.C., Lievois, D., Stoops, G. (1995). Het huis ‘De Inghel’ aan de Graslei in Gent. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 49, p. 119-174.
- Everaert, G. (2014). *Het verfraaide decor van het Gravensteen*. Stad Gent – Dienst Monumentenzorg, pp. 418. Over de perikelen met de gevel van de Ingel in 1908-1912: p. 216-221.
- Laleman, M.C., Raveschot, P. (1991). *Inleiding tot de studie van de woonhuizen in Gent. Periode 1100-1300. De Kelders*, Brussel, Kon Academie, p. 46-47 en 62.

Afb. 8. Gereconstrueerd wapenschild van de brouwersnering met spreuk 'Het moet wel' (refererend naar mouten), horizontale banden en links daarvan moutkorf met 'rake' . Blaozen en spreuk zijn versierd met hopperanken en –'bellen' (foto TDM, 2019)

Afb. 9. Sint-Arnold, patroon van de brouwers, en Sint-Amand (foto 2019) naast het brouwersblaozen aan de zijde naar de Grasbrug toe. De eerste zit in een boek te bladeren en heeft een miniversie van het brouwerskenteken (zie afb. 8) met strepen en moeilijk herkenbare brouwersattributen aan de voeten. Sint-Amand is duidelijker: hij paradeert met een model van een abdijkerk op zijn ene arm (foto TDM, 2019).

Afb. 10. De twee heiligen naast het wapenschild aan de zijde naar de Sint-Michielsbrug toe (foto TDM, 2019). Links het beeld van Sint-Lieven met als attribuut de tang waarmee booswichten zijn tong uitrukten. Rechts de enige heilige die met het blote oog vanop de grond goed herkenbaar is: Sint-Andries met het X-vormige kruis waarop hij de marteldood stierf. Wat die hier komt doen, is ons een raadsel.

Afb. 11. De opdrachtgevers konden niet genoeg krijgen van keizer Karel en de Habsburgers. Ook aan de Graslei twee keer het Spaanse element met zogenaamde Herculeszuilen, telkens twee stuks, en daarbij nog twee keer Plus Oultre (zie artikel over het Metselaarshuis). De Maagd van Gent moest hier, lichtjes anachronistisch, plaats maken voor de keizerlijke en koninklijke dubbele arend, symbool van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie (foto TDM, 2019).